

Anna Sienicka

Formy prawne przedsiębiorstw społecznych w Anglii i Walii

Streszczenie

Przedsiębiorstwem społecznym (social enterprise) jest biznes o głównie społecznych celach, którego zyski w założeniu są reinwestowane w jego cele lub we wspólnotę, a nie w celu maksymalizacji zysku, lub zwiększenia dochodu udziałowców czy też właścicieli.

Niniejsze opracowanie ma na celu opisanie form prawnych działalności podmiotów ekonomii społecznej oraz warunków prawnych, w jakich te podmioty funkcjonują w Anglii. Wśród opisanych form znalazły się: *companies with limited liability* (spółki z ograniczoną odpowiedzialnością); *Community Interest Company (CIC)* (dosłownie: spółka działająca na rzecz dobra wspólnoty); *Unincorporated Association* (dosłownie: niezarejestrowane stowarzyszenie); *charity*.

O autorce

Anna Sienicka – członek zarządu Fundacji Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych. Pracownik merytoryczny projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”. Koordynator projektu EQUAL Partnerstwo dla aktywizacji zawodowej Romów przez narzędzia gospodarki społecznej, w którym FISE jest partnerem. Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji na Uniwersytecie Warszawskim. Obecnie kończy studia MA Uniwersytetu Lancaster „Gospodarka a społeczeństwo” (*Economy and Society*), w Ośrodku Studiów Społecznych przy Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk.

Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych (FISE) jest organizacją pozarządową, założoną w 1990 roku. Misją fundacji jest wspieranie publicznych i prywatnych służb zatrudnienia w coraz lepszym działaniu na rzecz aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych i poszukujących pracy. FISE wypełnia tę misję poprzez wsparcie merytoryczne oraz lobbing na rzecz rozwiązań systemowych z zakresu usług zatrudnienia. W obszarze zainteresowań FISE znajdują się również podmioty ekonomii społecznej, które pomagają swoim beneficjentom w powrocie na rynek pracy. FISE jest administratorem projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”.

1.

Wstęp

Angielski rząd od kilku lat z uwagą obserwuje zmiany zachodzące w sektorze *not-for-profit*¹. Wynikiem tych obserwacji są wszechstronne analizy – sytuacji, przemian, barier dla działalności sektora *not-for-profit*, a także potrzeb społeczeństwa. Analiza sytuacji doprowadziła do podjęcia reform, które zakończyły się m.in. wprowadzeniem zmian w ustawodawstwie dotyczącym przedsiębiorczości społecznej, czyli przede wszystkim powołaniem w 2004 roku nowej formy prawnej: *Community Interests Company* (CIC)².

Godnym podkreślenia jest fakt, iż w związku z reformą systemu *not-for-profit* uwaga rządu została skierowana nie tylko na ten sektor, ale także na sektor komercyjny. Albowiem w Wielkiej Brytanii przedsiębiorstwo społeczne jest definiowane nie poprzez formę prawną, w jakiej jest prowadzone, ale poprzez swoją misję społeczną, która z kolei warunkuje sposób zarządzania, własności oraz dystrybucji zysku wypracowywanego w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą.

Departament Handlu i Przemysłu w swoich dokumentach zdefiniował przedsiębiorstwo społeczne (*social enterprise*) jako „biznes o głównie społecznych celach, którego zyski w założeniu są reinwestowane w jego cele lub we wspólnotę, a nie w celu maksymalizacji zysku, lub zwiększenia dochodu udziałowców czy też właścicieli”³.

Należy jednak zaznaczyć, iż oprócz powyższego sposobu definiowania przedsiębiorstw społecznych (powtarzanego skwapliwie przez polskich przedsiębiorców społecznych) sami Anglicy podkreślają, iż wybór odpowiedniej formy prawnej jest czynnikiem mającym ogromny wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstwa społecznego.

Niniejsze opracowanie ma na celu opisanie form prawnych działalności podmiotów ekonomii społecznej oraz warunków prawnych, w jakich te podmioty funkcjonują w Anglii. Należy zaznaczyć na wstępie, iż tekst odnosi się jedynie do form przewidywanych przez prawo angielskie i walijskie.

1 W Anglii organizacje *not-for-profit* można ogólnie zdefiniować jako organizacje, które przeznaczają zyski na cel statutowy i które nie dystrybuują zysków pomiędzy swoich członków/udziałowców. W Anglii sektor *not-for-profit* nie ma specjalnie dla siebie wyodrębnionej formy prawnej, za: A. Dunn, C. A. Riley *Supporting the Not-for-Profit Sector: the Government Review of Charitable and Social Enterprise*, Modern Law Review Limited, Blackwell Publishing, London 2004.

2 Zob. więcej: A. Dunn, C. A. Riley *Supporting the Not-for-Profit Sector*, *op. cit.*

3 Autorka w niniejszym opracowaniu wykorzystywała w dużej mierze informacje zawarte w publikacji *Keeping it legal. Legal forms for social enterprises*. Bates, Wells and Braithwaite and Social Enterprise London, London 2003.

2.

Formy prawne

Formy, w jakich działają, przedsiębiorstwa społeczne możemy podzielić przede wszystkim na:

1. Posiadające osobowość prawną i podlegające rejestracji: *Companies with limited liability* (spółki z ograniczoną odpowiedzialnością);
Wśród nich wyróżniamy:
 - *Company limited by shares* (CLS) (spółkę akcyjną),
 - *Company limited by guarantee* (CLG) (spółkę z ograniczoną poręczeniem odpowiedzialnością);
2. Posiadające osobowość prawną i podlegające rejestracji *Community Interest Company* (CIC) (dosłownie: spółka działająca na rzecz dobra wspólnoty) – to nowa forma spółki;
3. Posiadające osobowość prawną i podlegające rejestracji *Industrial and Provident Society*;
4. *Unincorporated Association* (dosłownie: niezarejestrowane stowarzyszenie);
5. Status *Charity* (dosłownie: organizacji dobroczynnej), nadawany podmiotom istniejącym już określonej formie prawnej.

2.1. *Companies limited liabilities* (spółki z ograniczoną odpowiedzialnością)

Są dwa typy spółek z ograniczoną odpowiedzialnością (*companies with limited liabilities*), których formy prawne przyjmowane są przez przedsiębiorstwa społeczne, są to:

1. *Company limited by shares* – CLS (spółka akcyjna). CLS jest kojarzone zazwyczaj z tradycyjnym kapitalizmem (lub po prostu z biznesem). Niewielu przedsiębiorców społecznych wybiera tę formę działalności, jak i niewiele CLS uzyskuje status *charities*.⁴

CLS można podzielić na spółki prywatne i publiczne (zdecydowana większość CLS to spółki prywatne). Obydwa rodzaje spółek mogą sprzedawać swoje akcje bez ograniczeń, przy czym spółki publiczne są notowane na giełdzie, przez co są bardzo łatwo dostępne.

2. *Company limited by guarantee* – CLG (dosłownie: spółka z ograniczoną poręczeniem odpowiedzialnością). CLG to struktura przede wszystkim dla *charities* oraz sektora *non-profit*. Jest formą prawną coraz częściej wykorzystywaną, łatwą do założenia i bardzo elastyczną w działaniu.⁵

CLG nie ma udziałowców, członkowie takich spółek udzielają poręczenia (*guarantee*) na pokrycie odpowiedzialności spółki. W praktyce oznacza to, iż odpowiedzialność spółki jest ograniczona do wysokości zadeklarowanego przez członków poręczenia. Poręczenie ma wartość nominalną, zazwyczaj ograniczoną do wysokości 1 funta.

⁴ *Keeping it legal*, op.cit., s. 12.

⁵ R. Spear, *From co-operative to social enterprise: trends in European experience*, w: ed. C. Borzaga, R. Spear, *Trends and challenges for Co-operatives and Social Enterprise in development and transition countries*, Edizioni31, Trento 2004, s. 106.

Spółki podlegają obowiązkowej i dość prostej rejestracji przez organ rejestrujący: *Companies House*.

Zasady działania spółek są określone w przepisach *Company Law* (prawo spółek) oraz dwoma wewnętrznymi dokumentami: *Memorandum of Association* (dokument założycielski spółki, określający przede wszystkim cele działalności, wysokość udziału/poręczenia, tutaj może zostać zawarta klauzula działalności *non-profit*) oraz *Articles of Association* (umowa spółki, określająca wewnętrzne zasady zarządzania, reprezentacji, przywileje członków, udziałowców, etc.).

Wśród kluczowych cech spółek będących przedsiębiorstwami społecznymi są:

- klauzula celów – każda spółka musi mieć określone cele działania, np. działalność w sferze edukacji;
- społeczny czy publiczny interes, który jest celem działania przedsiębiorstw społecznych, jest najczęściej związany z zapisem o przeznaczaniu zysków na te cele (zamiast wypłacania członkom czy udziałowcom w formie dywidend). W przypadku spółek posiadających status *charity* (o którym będzie mowa poniżej) taki zapis o przeznaczaniu zysków na cele związane ze społecznym interesem czy interesem wspólnoty jest obligatoryjny. Większość CLG w Wielkiej Brytanii posiada klauzulę działalności *non-profit*, co oznacza zakaz wypłacania zysku z działalności członkom takiej spółki⁶;
- ze względu na ograniczoną odpowiedzialność: podleganie restrykcyjnym przepisom dotyczącym publicznego ujawniania (rejestrowania) informacji dotyczących spółki, m.in.: rocznego dochodu, rachunku zysków i strat, zmian w zarządzie;
- brak osobistej odpowiedzialności osób zarządzających spółką, a także brak odpowiedzialności udziałowców.

Członkami CLG i mogą być zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne, np. reprezentanci władz lokalnych.

Obydwa rodzaje spółek posiadają zarząd jako organ reprezentujący i prowadzący sprawy spółki, wybierany przez wspólników/członków. Funkcje nadzorcze pełnią wszyscy udziałowcy/członkowie, którzy na zgromadzeniach podejmują decyzje w kluczowych dla spółki sprawach, takich jak wybór lub odwołanie członków zarządu, audytorów, zmiany *Memorandum i Articles of Association*, wypłacanie dywidend (nie dotyczy to CLG). Często w CLG jest inny niż w CLS sposób podejmowania decyzji. Te pierwsze zakładają demokratyczny system podejmowania decyzji – jeden członek, jeden głos (bez względu na wysokość udzielonego poręczenia).

Działalność spółek można finansować poprzez udziały, granty. Istnieje też możliwość zaciągania pożyczek czy też obciążania hipotecznego swojego majątku.

Istniejące spółki mogą przekształcić się w CIC poprzez dostosowanie się do wymogów nałożonych na CIC, a następnie pozyskanie zgody *Regulatora* (organu nadzorującego CIC). Dodatkowo w przypadku, jeśli spółka ma status *charity*, musi się go zrzec i uzyskać zgodę *Charity Commission* na zmianę nazwy spółki.

6 *Keeping it legal, op.cit., s. 16.*

2.2. Community Interest Company (CIC)

Od czerwca 2005 roku można rejestrować spółkę w nowej formie prawnej – *Community Interest Company* (CIC) (dosłownie: spółka działająca na rzecz dobra wspólnoty). Jest to nowa forma prowadzenia *non-profit distributing enterprise* (przedsiębiorstwa dystrybucji zysku *non-profit*), dostępna jedynie dla podmiotu działającego na rzecz dobra społecznego/wspólnoty.⁷ Powstanie tej nowej formy prawnej poprzedzały szerokie konsultacje i dyskusje z przedsiębiorcami społecznymi prowadzącymi działalność w różnych formach. W ich wyniku rząd angielski dostrzegł potrzebę wyodrębnienia nowej, bardziej elastycznej formy prawnej dla osób chcących prowadzić działalność gospodarczą, handlową dla dobra społecznego (dobra wspólnoty – *community good*). Działalność na rzecz *community good* jest rozumiana szeroko, nie może być działaniem na rzecz konkretnej grupy osób czy na rzecz poszczególnych osób, musi dotyczyć ogółu społeczeństwa.⁸

CIC utworzono na podstawie *The Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004*. Zasady ich działania określa *The Community Interest Company Regulations 2005*. CIC podlega także *Company Law*.

Głównymi cechami odróżniającymi CIC od zwykłego przedsiębiorstwa są:

- *asset lock* (zablokowanie aktywów). Instrument ten jest gwarancją, że CIC została stworzona w celu działania na rzecz dobra społecznego i że jej majątek będzie wykorzystywany wyłącznie na te cele. Warunek zablokowania aktywów oznacza, że aktywa i zyski muszą być zatrzymywane w CIC (nie mogą być dystrybuowane między udziałowców) i używane wyłącznie na cele dobra społecznego, na reinwestycje – lub przekazywane innej organizacji, którą obowiązuje warunek *asset lock*, np. *charity* czy inny CIC.⁹ W momencie upadłości lub zakończenia działalności aktywa CIC nie mogą być rozdzielane między członków/akcjonariuszy, lecz muszą zostać przekazane innej organizacji działającej na rzecz dobra społecznego.
- *community interest test*. Narzędzie to ma potwierdzać, że dana spółka działa na rzecz dobra społecznego. Funkcje kontrolne pełni tzw. *regulator* (organ nadzorujący CIC, o którym dokładniej będzie mowa poniżej). Kontrola działalności na rzecz dobra społecznego rozpoczyna się przy rejestracji spółki, kiedy powstaje obowiązek złożenia obok zwykłych (dla innych spółek) formularzy również tzw. *community interest statement* – oświadczenia, iż celem działania

tworzonej spółki jest dobro publiczne, a nie zysk udziałowców. Oświadczenie powinno też zawierać opis przyszłych działań na rzecz dobra publicznego.

- zwiększony (w stosunku do zwykłych przedsiębiorstw) nadzór nad działalnością. CIC są zobowiązane do składania do *regulatora* i instytucji rejestrującej rocznych raportów z osiągniętych korzyści społecznych, zawierających informacje o składzie zarządu, sposobie zaangażowania akcjonariuszy w działalność oraz wszelkie informacje finansowe.

CIC jest spółką z ograniczoną odpowiedzialnością i może przybierać formy tych spółek, w tym formę *company limited by shares*, *public limited company* i *company limited by guarantee*. Zwykle spółki, po spełnieniu odpowiednich wymogów, mogą ulec przekształceniu w CIC. Przy czym spółki posiadające status *charity* w celu przekształcenia w CIC muszą się zrzec tego statusu. CIC może być atrakcyjną formą dla dotychczasowych *charity*, które z jednej strony posiadają zwolnienia podatkowe (CIC ich nie posiada), ale z drugiej strony podlegają znacznym ograniczeniom w prowadzeniu działalności gospodarczej. Ponadto założenie przez *charity* spółki, która prowadziłaby działalność handlową i zyski przekazywałaby *charity*, jest bardzo kosztowne. CIC jest formą nową, zdecydowanie elastyczniejszą w działaniu od *charity*. Działając w tym samym obszarze co *charity*, i tak jak *charity* mając nałożoną klauzulę dystrybucji zysku *non-profit (non-profit distribution clause)*, CIC posiada zalety niedostępne *charity*. Wśród najważniejszych należy wymienić nieograniczone możliwości prowadzenia działalności gospodarczej, ograniczoną odpowiedzialność członków, możliwość opłacania zarządu (co usprawnia zarządzanie spółką, patrz rozdział dotyczący *charity*).

CIC nie może być zakładana przez partie polityczne, ani też w celu wspierania aktywności politycznej. Wyrazem tego zakazu jest obowiązek złożenia przy rejestracji oświadczenia o nieangażowanie się w działalność polityczną i niepodleganiu wpływowi partii politycznych.

Prawo *The Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004* ustanawiające CIC powołało do życia instytucję tzw. *regulator*, organu nadzorującego, którego funkcję pełni (wyłoniony w drodze rekrutacji) niezależny, działający na podstawie wyżej wymienionej ustawy urzędnik.¹⁰ Do obowiązków *regulatora* należą: stymulowanie rozwoju CIC, zapewnianie im pomocy i wsparcia, nadzór nad ich działalnością, rozpatrywanie, czy ubiegający się o rejestrację jako CIC spełniają podstawowe kryteria. *Regulator* przy rejestracji bada przede wszystkim cele, które powinny służyć dobru społecznemu (*community interest test*), deklarowane w *Community Interest Statement*. Przy czym, po decyzji *regulatora* odnośnie spełnienia warunków koniecznych

⁷ R. Spear, *From co-operative to social*, op.cit., 109.

⁸ Zob.: <http://www.companieshouse.gov.uk>

⁹ Dla opisania zasady niedystrybuowania zysku między członków używa się także pojęcia *non profit distributing* (dystrybucja nie dla zysku).

¹⁰ Na pierwszego *regulatora* 1 kwietnia 2005 r. został wybrany John Hanlon.

do zarejestrowania jako CIC, właściwym organem rejestrującym jest *Registrar In Companies House* (organ rejestrowy dla zwykłych spółek).

2.3. *Industrial and Provident Society*

Industrial and provident society jest organizacją która prowadzi działalność gospodarczą lub handlową działając jako spółdzielnia, bądź na rzecz dobra społecznego. Organizacje te działają w następujących formach działalności: *Society for Benefit of the Community* (stowarzyszenia działające na rzecz dobra społecznego) – zwane także *ben com* – oraz *Bona Fide Co-operative* (spółdzielnie w dobrej wierze – nazywane też *Co-operative Society* lub po prostu *Co-operative*).

Obydwa podmioty działają na podstawie *Industrial and Provident Society Act* i podlegają rejestracji przez organ rejestrujący – *Registrar of Friendly Society* bądź *Financial Services Authorities*.¹¹

Powyższe podmioty mają wiele cech wspólnych ze zwykłymi przedsiębiorstwami: członkowie posiadają udziały; udziały mają wartość nominalną; odpowiedzialność członków jest ograniczona (do wysokości udziałów); istnieją wewnętrzne (podlegające rejestracji) dokumenty określające zasady działania (*written constitution*), istnieją organy reprezentujące (zarząd, komitet zarządzający – przy czym w przypadku *Industrial and Provident Society*, w przeciwieństwie do zwykłych przedsiębiorstw, organy reprezentujące działają na rzecz założonych celów społecznych, nie na rzecz zwiększania wartości udziałów).

Ze względu na liczne podobieństwa wspomniane wyżej organy rejestracyjne dokładnie badają kryteria społeczne, określone w *Industrial and Provident Societies Act 1965*, odróżniające je od zwykłych przedsiębiorstw. Co więcej, organy rejestrujące kontrolują przez cały czas istnienia danego podmiotu zgodność jego działań z tymi kryteriami. Organizacje, o których mowa, mają obowiązek składania organowi rejestrującemu rocznych raportów z działalności i audytów finansowych. W sytuacji powstania rozbieżności między deklaracjami a faktycznymi działaniami organ rejestrujący może zawiesić lub zlikwidować działalność takiego podmiotu.¹²

W przypadku *Society for Benefit of the Community* kryterium społecznym/wspólnotowym odróżniającym jest prowadzenie działalności gospodarczej, czy też handlowej na rzecz dobra społecznego (*for benefits of the community*). W związku z tym organy rejestrujące dokładnie badają, czy (i w jaki sposób) zyski z działalności gospodarczej będą przeznaczane na sprawy dobra wspólnoty. Czy działalność ta nie ma na celu wyłącznie zarobkowania, tj. podziału zysku między udziałowców, członków czy inwestorów. Członkostwo w *Society for Benefit of the Community* nie musi być dobrowolne

¹¹ L. Salamon, *The International Guide*, op.cit. s. 151.

¹² W przypadku zwykłych przedsiębiorstw organ rejestrujący nie pełni tak rozbudowanych funkcji kontrolnych.

i otwarte, często jednak, z uwagi na potrzebę osiągnięcia *community ownership*, stosuje się taką zasadę.

Z kolei w celu uzyskania statusu *Bona Fide Co-operative* należy zawrzeć w dokumentach wewnętrznych określających zasady działania spółdzielni postanowienia „*International Co-operative Alliance – Statement on the co-operative identity*”. Stosownie do treści tego dokumentu spółdzielnią jest autonomiczne, dobrowolne stowarzyszenie osób, które zrzeczyły się w celu zaspokajania swoich potrzeb i aspiracji ekonomicznych, społecznych, kulturowych poprzez wspólnie posiadane i demokratycznie kontrolowane przedsiębiorstwo. Zysk spółdzielni powinien zostać w spółdzielni i powinien być przeznaczany na cele związane z zaspokajaniem potrzeb członków (nie dystrybuowany między członków). Członkostwo w spółdzielni jest otwarte i dobrowolne dla wszystkich osób fizycznych (powyżej 16 roku życia) i prawnych.¹³

Członkowie *Industrial and Provident Society* mają prawo do wyboru i odwołania zarządu, wyboru audytorów, zmieniania treści dokumentów wewnętrznych, decydowania o łączeniu się z innym *Society*. Decyzje członków zapadają na walnych zgromadzeniach, według zasady jeden członek, jeden głos.

Industrial and Provident Society mogą gromadzić środki finansowe poprzez działalność gospodarczą, handlową i granty, mogą również pożyczać pieniądze. Kolejnym źródłem finansowania są oczywiście udziały członków. Mogą istnieć różnego rodzaju udziały, np. udziały członków, pracowników i beneficjentów. Nie ma natomiast możliwości uzależnienia ważności prawa głosu od wysokości udziałów czy ich rodzaju (tak jak w przypadku zwykłych spółek). Zasada jeden członek, jeden głos jest niezmienna. Istnieje zakaz posiadania przez członków udziałów o wartości przekraczającej 20 000 funtów (od tej normy istnieją nieliczne wyjątki). Inaczej niż w *Industrial and Provident Society*, brak tu ograniczeń w wycofywaniu czy redukowaniu kapitału udziałowego. Kwestie te powinny regulować wewnętrzne dokumenty *Industrial and Provident Society*. Obowiązuje jednak zakaz dystrybucji zysku między członków.

Industrial and Provident Society mogą uzyskać status równoważny *charity* (tzw. *exempt charity* – organizacja otrzymuje go dodatkowo, zachowując swoją formę działalności). Równoważny *charity* status jest nadawany przez właściwy dla danej organizacji organ rejestrowy (nie przez *Charity Commission*, która nadaje status *charity*) po udowodnieniu przez daną organizację spełnienia przesłanek działalności *charity* (głównie chodzi o działanie na rzecz celów *charity*). Zaletą

posiadania takiego statusu jest korzystanie z tych samych co *charity* ulg i zwolnień podatkowych, z których najważniejsze to zwolnienie od podatku dochodowego, ulgi podatkowe dla osób przekazujących dotację na rzecz *charity*, bez podlegania surowej kontroli ze strony *Charity Commission* i ograniczającym działalność przepisom.

Industrial and Provident Society mogą łączyć się z innymi podmiotami tego samego typu po prostu poprzez przekazanie aktywów i pasywów. Ten mechanizm łączenia się jest bardzo często wykorzystywany w praktyce.¹⁴ To bardzo duże ułatwienie, które nie przysługuje zwykłym spółkom.

13 Zob.: R. Spear, *From co-operative to social*, op.cit.

14 *Keeping it legal*, op.cit., s. 22.

2.4. Status Charity (status organizacji dobroczynnej)

O *Status Charity* ubiegają się najczęściej następujące podmioty prawne: *trust*, *Unincorporated Association* (stowarzyszenie niezarejestrowane), *Company limited by guarantee* (CLG) oraz *Industrial and Provident Society*. *Charity* może też być założona w formie *Company limited by shares* (CLS) (spółka akcyjna).

Istnieją dwie podstawowe przesłanki do uzyskania statusu *Charity*. Pierwszą jest działanie wyłącznie dla następujących celów: zwalczanie biedy, wspieranie edukacji, wspieranie religii oraz inne cele służące społeczeństwu. Przy czym usługi i produkty danego podmiotu muszą być dostępne dla ogółu społeczeństwa, nie tylko dla wybranej grupy społecznej, czy wręcz prywatnej grupy osób.

Drugą przesłanką jest tzw. klauzula dystrybucji zysku *non-profit* (*non profit distribution clause*), oznaczająca, że wszystkie zyski, nadwyżki są przeznaczane na realizację wyłącznie powyżej wymienionych celów *charity* lub na reinwestycje, nie mogą być zaś wypłacane członkom czy udziałowcom (np. w formie dywidend). Jeśli w instytucji o statusie *charity* aktywa zostały przeznaczone na konkretny cel, muszą dalej być przeznaczone na ten konkretny cel¹⁵.

Status *Charity* nadawany jest w procedurze rejestracyjnej przez organ rządowy – *Charity Commission*. Procedura rejestracyjna jest bardzo skomplikowana (komisja może np. zażądać, by instytucja ubiegająca się o rejestrację dowiodła, że posiada odpowiednie umiejętności zarządcze, organizacyjne) i, w porównaniu do czasu rejestracji innych podmiotów, bardzo długa (może potrwać do 3 miesięcy!). Po zarejestrowaniu instytucje *charity* podlegają bardzo ścisłemu nadzorowi *Charity Commission* (Komisja ds. organizacji dobroczynnych). W zależności od wysokości rocznych obrotów instytucje te muszą składać do komisji sprawozdania finansowe, przeprowadzać roczne audyty finansowe czy też udostępnić do zbadania przez *Charity Commission* swoje konta.¹⁶

Charity posiada zarząd powierniczy (*trusees*), odpowiedzialny za zarządzanie i administrację. Członkowie zarządu powierniczego pełnią swoje funkcje nieodpłatnie. To poważna przeszkoda dla prowadzenia przedsiębiorstwa społecznego w tej formie, ponieważ założyciele, właściciele czy pracownicy przedsiębiorstwa, pobierający wynagrodzenie i faktycznie zarządzający organizacją, podlegają nadzorowi „zewnątrznego” zarządu, w skład którego nie wchodzi i który

często nie ma pojęcia o praktycznych aspektach działalności organizacji.¹⁷

Podstawową zaletą działania jako *charity* jest korzystanie z wielu przywilejów podatkowych, niedostępnych innym instytucjom, najważniejsze z nich to: zwolnienie od podatku dochodowego oraz ulgi podatkowe dla osób przekazujących dotację na rzecz *charity*.

Charity może zakładać swoje spółki handlowe (*trading company*), posiadające odrębną osobowość prawną (właścicielem takiej spółki jest oczywiście *charity*). Takie spółki handlowe mogą działać w formie *Company limited by shares* (CLS), *Company limited by guarantee* (CLG) lub *Community Interest Company* (CIC). Najczęstsze przyczyny zakładania przy organizacjach dobroczynnych spółek handlowych to uruchomienie działalności *for profit*, której obszar działania nie mieści się w realizacji celów *charity*, ale dochód z niej służy realizacji tych celów.¹⁸ Co więcej, spółki takie mogą mieć te same cele co *charity*. Zaletą jest tu przeniesienie ciężaru ryzyka finansowego z *charity* do spółki, która posiadając odrębną osobowość prawną i ograniczoną odpowiedzialność jest formą bezpieczną dla prowadzenia działalności gospodarczej. Co więcej, biorąc pod uwagę, iż jednym z celów takich spółek jest wspieranie działalności dobroczynnej, *charity* mogą je wspierać poprzez udzielanie im grantów.

Istnieje także możliwość podjęcia działalności handlowej przez samą *charity*, ale podlega ona dużym ograniczeniom. Jej celem może być realizacja (nie finansowanie) celów *charity*. W przypadku gdy działalność handlowa jest działalnością uboczną, wysokość rocznego obrotu z tej działalności nie może przekraczać 50 000 funtów i nie może być wyższa niż 10% obrotu organizacji. Zaś w przypadku gdy działalność handlowa nie jest działalnością uboczną, maksymalny roczny obrót z tytułu prowadzenia działalności handlowej nie może przekroczyć 50 000 funtów lub 25% obrotów (do ustalenia limitu stosuje się ten wskaźnik, który jest niższy).

Charity może ulec przekształceniu w CIC, tracąc jednak tym samym status *charity*.

¹⁵ A. Dunn, C. A. Riley, op. cit., s. 639.

¹⁶ L. Salamon, *The International Guide to Nonprofit Law*, John Wiley & Sons, Inc, New York, 1997.

¹⁷ W wyjątkowych sytuacjach można opłacać najważniejszą dla zarządu powierniczą osobę.

¹⁸ Zob.: *Keeping it legal*, op.cit.

2.5. *Unincorporated Association* (stowarzyszenie niezarejestrowane)

Obok *Sole Trader* (dosłownie: kupiec jednoosobowy) i *Partnership* (partnerstwo), *Unincorporated Association* (stowarzyszenie niezarejestrowane) jest sposobem na prowadzenie działalności gospodarczej niezarejestrowanej. Podmioty te nie posiadają odrębnej osobowości prawnej, a właściciele i członkowie ponoszą osobiste, pełne ryzyko i odpowiedzialność za ich działania. W przypadku *Unincorporated Association* (stowarzyszenie niezarejestrowane) własność majątku stowarzyszenia i odpowiedzialność za jego działalność ponoszą osoby indywidualne, mogą to być po prostu poszczególni członkowie albo osoby, które organizację reprezentują.

Przy czym tylko *Unincorporated Association* mogą działać jako przedsiębiorstwa społeczne oraz uzyskać status *charity*. Niezarejestrowane stowarzyszenie może stworzyć większą grupę osób, które zebrały się wspólnie w jakimś konkretnym, niekomercyjnym celu, np. w celu urządzenia placu zabaw dla dzieci. Zazwyczaj takie podmioty mają statut, który określa stosunki między członkami, zasady reprezentacji, wyboru osób reprezentujących itd.¹⁹

¹⁹ L. Salamon, *The International Guide*, op.cit., s. 151.

3.

Uwagi końcowe

Biorąc pod uwagę odmiennosc systemów prawnych oraz uwarunkowań związanych z sytuacją ekonomiczno-społeczną w Polsce i w Anglii, trudno jest ocenić, czy i w jakim zakresie powyższe wymienione formy prawne mogłyby zostać wykorzystane jako wzór w Polsce.

Jednak z całą pewnością za przykład należy brać umiejętność wszechstronnego, dalekosiężnego i celowego myślenia angielskiego rządu o rozwoju sektora *not-for-profit*, w tym o rozwoju przedsiębiorczości społecznej. W szczególności chodzi o przyjęcie założenia, a raczej celu, że rola tego sektora w dostarczaniu usług społecznych, reintegracji społecznej, działaniu na rzecz dobra społecznego, a także w rozwijaniu szeroko pojętej przedsiębiorczości powinna ciągle rosnąć²⁰.

Kolejnym wzorem dla Polski jest fakt wychodzenia ustawodawcy angielskiego naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa, a także sektora *not-for-profit*. Stara się on dostosować normy prawne do działań przedsiębiorców społecznych, w sposób umożliwiający im elastyczne, nowatorskie działanie, oczywiście przy zachowaniu nadzoru nad działalnością tych podmiotów. Przy czym należy zauważyć, że w przypadku wprowadzenia nowej formy CIC, projekt regulacji poprzedzony został szerokimi konsultacjami międzysektorowymi oraz analizą sytuacji, przemian i barier dla działalności sektora *not-for-profit*, a także potrzeb klientów przedsiębiorstw społecznych, czyli społeczeństwa. Z kolei różnorodność form prawnych, w jakich mogą wybierać przyszli przedsiębiorcy społeczni, pozwala na dopasowanie którejś z nich do własnego rodzaju działalności. Podkreślić należy, iż uregulowania dotyczące przedsiębiorstw społecznych z jednej strony „zabezpieczają” realizację celów społecznych przez te podmioty, ale z drugiej – silnie podkreślają biznesowy charakter tych przedsięwzięć. Znajduje to swój

wyraz głównie w dbałości ustawodawcy o sprawy związane z określoną przez przepisy ograniczoną odpowiedzialnością tych podmiotów oraz ich władz, czy też (pomimo istnienia *asset lock* – zablokowania aktywów) możliwości reinwestowania zysków w działalność gospodarczą. Ma to oczywiście także swój negatywny wymiar w postaci braku ulg i zwolnień podatkowych dla przedsiębiorców społecznych. Jak wspomniano, jedne wyjątki to *charity* i *Industrial and Provident Society*.

Oczywiście wynikiem reform angielskich były nie tylko zmiany korzystne dla przedsiębiorców społecznych. Zaostrzeniu uległ system kontroli i nadzoru państwa nad tymi podmiotami, zwłaszcza w przypadku nadzoru nad *charity* i *CIC*. Jednakże wydaje się, iż zadaniem sztywnych uregulowań jest przede wszystkim ochrona interesów osób korzystających z usług przedsiębiorstw społecznych oraz zapewnienie osiągnięcia celów społecznych. Najlepszym przykładem celowości uregulowań angielskich jest organ nadzoru nad *CIC*, tzw. *regulator*, który bada przede wszystkim, w jaki sposób cele wspólnoty są osiągnięte, do jego zadań należy jednak także stymulowanie rozwoju *CIC*. Innymi słowy, chodzi nie tyle o wykrywanie nieuczciwych przedsięwzięć, ile o osiągnięcie celów społecznych przez przedsiębiorców społecznych występujących w roli partnera rządu w dostarczaniu szeroko pojętych *public benefit* (korzyści społecznych).

²⁰ Por. A. Dunn, C. A. Riley, *Supporting the Not-for-Profit Sector*, op. cit.

4.

Bibliografia

1. Ed. C. Borzaga, J. Defourny, *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London 2004.
2. Ed. C. Borzaga, R. Spear, *Trends and challenges for Co-operatives and Social Enterprise in development and transition countries*, Edizioni31, Trento 2004.
3. A. Dunn, C.A. Riley *Supporting the Not-for-Profit Sector: the Government Review of Charitable and Social Enterprise*, *Modern Law Review Limited*, Blackwell Publishing, London 2004.
4. L. Salamon, *The International Guide to Nonprofit Law*, John Wiley & Sons, Inc, New York, 1997.
5. *Keeping it legal. Legal forms for social enterprises*. Bates, Wells and Braithwaite and Social Enterprise London, London 2003.

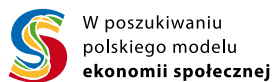
Strony internetowe:

1. <http://www.cicregulator.gov.uk>
2. <http://www.fsa.gov.uk>
3. <http://www.companieshouse.gov.uk>

EKONOMIA SPOŁECZNA TEKSTY jest serią wydawniczą prezentującą teksty ważne z punktu widzenia dyskusji o ekonomii społecznej. Seria powstała w ramach projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”.

Autorzy tekstów to: osoby związane z projektem, osoby aktywnie działające w obszarze ekonomii społecznej, a także przedstawiciele innych środowisk zainteresowanych ekonomią społeczną.

Wszystkie materiały publikowane w serii są dostępne na stronach portalu www.ekonomiaspoleczna.pl.

Niniejszy tekst powstał w ramach projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”, realizowanego przy udziale środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL.

Administratorem projektu jest Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych.